

Urszula Kaczmarek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
ulka@amu.edu.pl

Koncepcja *slow city* i jej wdrażanie w małych miastach obszaru metropolitalnego. Przykład Murowanej Gośliny i Schneverdingen

Zarys treści: Głównym celem pracy jest opis i ocena wdrażania koncepcji *slow city* w małych miastach, położonych w strefach oddziaływania dużych miast. Podmiotem badań są dwa miasta: Murowana Goślina w aglomeracji poznańskiej (Polska) i Schneverdingen w obszarze metropolitalnym Hamburga (Niemcy). Analizie poddano zasoby lokalne obu miast, takie jak: walory środowiska przyrodniczego, dziedzictwo kulturowe, funkcje gospodarcze, infrastruktura społeczna i turystyczna oraz polityki miejskie związane z uzyskaniem certyfikatu członkostwa w organizacji międzynarodowej, jaką jest sieć Cittaslow. Stwierdzono szereg podobieństw wymienionych zasobów przy jednoczesnym ich różnym wykorzystaniu jako czynników rozwoju lokalnego. Na podstawie wyników badań społecznych (wywiady z przedstawicielami władz lokalnych i ankieta wśród mieszkańców) wykazano, że w procesie wdrażania idei *slow city* kluczową rolę odgrywają elementy kapitału społecznego, w tym wiedza i determinacja władz lokalnych oraz świadomość i zaangażowanie mieszkańców.

Słowa kluczowe: koncepcja *slow city*, sieć Cittaslow, zasoby lokalne, polityka rozwoju, rozwój lokalny, Murowana Goślina, Schneverdingen

Wprowadzenie

Spośród wielu koncepcji rozwoju miast, jakie zrodziły się w ostatnich latach, takich jak *eco-city*, *smart city*, *green city*, *creative city*, *diverse city*, *compact city*, *sustainable city*, *resilience city* itp. (Rink, Haase 2018), do najbardziej interesujących zarówno poznawczo, jak i praktycznie należy koncepcja *slow city* (synonimicznie określana w literaturze także jako koncepcja *cittaslow* – Sept 2018). I to z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, koncepcja ta dedykowana jest w szczególności grupie małych miast (do 50 tys. mieszkańców), które przez dziesięciolecia pozostawały poza głównym nurtem badań miejskich, nie będąc także ważnymi podmiotami polityk miejskich (Heffner, Marszał 2006, 2007, Heffner, Halama 2012).

Po drugie, koncepcja rozwoju lokalnego *slow city*, jako jedna z nielicznych, a może nawet jedyna, doczekała się instytucjonalizacji i wypracowania zasad funkcjonowania jako sieć Cittaslow (Manifest Cittaslow 2001 r.). Tym samym idea *slow city* wdrażana jest od blisko 20 lat, początkowo w kilku miastach Włoch, by w krótkim czasie rozprzestrzenić się na inne kraje i kontynenty¹. Miasta wdrażające koncepcję *slow city* poprzez certyfikowane członkostwo w międzynarodowej sieci i ich krajowych reprezentacjach stały się obiektem badań z perspektywy różnych dyscyplin: od urbanistyki i geografii, po politologię i socjologię.

W grupie miast należących do sieci Cittaslow znajdują się miasta o zróżnicowanej wielkości (od kilku do kilkudziesięciu tysięcy mieszkańców), różnym położeniu (w aglomeracjach miejskich, poza nimi, na obszarach typowo wiejskich) oraz odmiennych funkcjach: od turystycznych i uzdrowiskowych, po sypialniane, przemysłowe, usługowe czy rolnicze. Sama koncepcja *slow city* nie ma więc z góry określonych adresatów, poza ograniczeniami co do wielkości miasta (maksymalnie 50 tys. mieszkańców). Sytuacja demograficzna i społeczno-gospodarcza każdego z 240 małych miast sieci Cittaslow jest zatem często odmienna. Do sieci przynależą i tym samym wdrażają koncepcje *slow city* zarówno miasta położone w obszarach aglomeracji miejskich, będące pod wpływem impulsów rozwojowych dużego miasta czy metropolii, jak i miasta leżące poza tymi obszarami, które często z uwagi na peryferyjne położenie i brak zewnętrznych czynników rozwoju przeżywają stagnację lub regres (Konecka-Szydłowska 2017, Szarek-Iwaniuk 2019). Pierwsze, szczególnie leżące w strefach suburbanalnych, zyskują nowych mieszkańców wyprowadzających się z miast centralnych i muszą mierzyć się z nowymi wyzwaniami związanymi z suburbanizacją i zaspokajaniem potrzeb rosnącej populacji. Drugie tracą mieszkańców, zwłaszcza młodych, co pociąga za sobą zmniejszanie się ich bazy podatkowej, niedorozwój inwestycyjny, słaby poziom przedsiębiorczości i deficyty kapitału społecznego. W obu przypadkach ma miejsce silny wpływ na zmianę modelu zarządzania jednostką lokalną, gospodarkę komunalną i lokalne usługi publiczne. Pierwsze muszą rozwijać infrastrukturę transportową, techniczną i społeczną oraz dostosowywać ją do nowych potrzeb, drugie zmuszone są do jej zachowania i ponoszenia rosnących kosztów utrzymania, szukając dróg rozwoju gospodarczego w oparciu o zasoby własne.

W artykule analizie poddano wdrażanie koncepcji *slow city* w miastach w strefach oddziaływania dużych miast, określanych jako obszary metropolitalne. Z danych na temat sieci Cittaslow i obliczeń własnych wynika, że spośród 240 miast członkowskich (wg stanu na 2019 r.) 33 miasta (14%) położone są w odległości do 50 km od dużego miasta, liczącego powyżej 500 tys. mieszkańców. Można więc uznać, że znajdują się w zasięgu jego oddziaływania, zaliczając się do elementów

¹ Sieć Cittaslow początkowo składająca się z czterech miast założycielskich w 2001 r. (Bra, Orvieto, Greve in Chianti, Positano) powiększała liczbę członków o kolejne miasta włoskie, a następnie miasta w innych krajach na kilku kontynentach. Według stanu z 2019 r. sieć liczyła 240 członków, z czego w Europie – 203, w tym najwięcej we Włoszech – 84, w Polsce – 28 i w Niemczech – 21 (na podstawie www.cittaslow.org). Siedzibą biura Międzynarodowej Sieci Miast Cittaslow jest włoskie miasto Orvieto. W Polsce siedzibą krajowej sieci miast Cittaslow jest Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W Niemczech siedziba Cittaslow Deutschland znajduje się w Urzędzie Burmistrza miasta Deidesheim (Nadrenia-Palatynat).

sieci osadniczej obszaru metropolitalnego czy też regionu miejskiego. Miasta te są szczególnie interesujące, gdyż z reguły założenia koncepcji *slow city* (o czym dalej) przeciwstawiają rozwój ilościowy jakościowemu, a dynamiczny rozwój mieszkalnictwa i lokalizację dużych podmiotów gospodarczych zastępują przez przyjazne środowisku i mieszkańcom inwestycje, gwarantujące „miejsca dobrego życia” w oparciu o endogenne czynniki rozwoju, często antagonistyczne wobec trendów globalizacji gospodarki i życia społecznego, w tym masowej konsumpcji (Mayer, Knox 2006, Grzelak-Kostulska i in. 2011, Honore 2011, Radstrom 2011). W związku z powyższym pojawiają się następujące pytania:

- 1) Jakie przesłanki zdecydowały o przyjęciu modelu rozwoju *slow city* przez miasto, które jako część obszaru metropolitalnego impulsy rozwoju czerpią z położenia w strefie oddziaływania dużego miasta?
- 2) W oparciu o jakie zasoby lokalne implementowana jest koncepcja *slow city* i jakie czynniki decydują o wdrażaniu tej koncepcji w życie?
- 3) Na ile mieszkańcy, związani z dużym miastem, identyfikują się z przyjętym przez władze samorządowe modelem rozwoju *slow city* oraz na ile uczestniczą w jego wdrażaniu?

Zgodnie z koncepcją kapitału terytorialnego, wzajemne relacje aktorów lokalnych zapewniają skuteczną i trwałą adaptację modelu rozwoju zarówno w zastanych, jak i zmieniających się warunkach (zob. Zaucha i in. 2015, Danielewicz, Turafa 2017). W pracy, z uwagi na innowacyjny charakter przyjmowanego przez miasto modelu rozwoju, przyjęto hipotezę, że w odniesieniu do realizacji (przyjęcia i wdrażania) idei *slow city* kluczowe znaczenie mają czynniki rozwoju związane z lokalnym kapitałem społecznym, takie jak: wiedza i determinacja władz samorządowych, zaangażowanie społeczności lokalnej, w tym w szczególności organizacji społecznych.

Próbę weryfikacji przedstawionej hipotezy i odpowiedzi na postawione pytania badawcze podjęto na przykładzie analizy dwóch miast sieci *Cittaslow*, leżących w obszarach metropolitalnych: Murowanej Gośliny w Polsce i Schneverdingen w Niemczech². Pierwsze z nich położone jest w powiecie poznańskim i jako gmina miejsko-wiejska jest członkiem Metropolii Poznań, stowarzyszenia 23 samorządów lokalnych aglomeracji poznańskiej. Schneverdingen to miejska gmina zbiorcza (niem. *Einheitsgemeinde*) w regionie metropolitalnym Hamburga, w kraju związkowym Dolna Saksonia. Porównanie obu miast daje możliwość oglądu, jak koncepcja *slow city* wdrażana jest nie tylko w różnych obszarach metropolitalnych, ale także w krajach o odmiennych uwarunkowaniach kulturowych, społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych. Miasta te mają zróżnicowany „staż” w sieci *Cittaslow*. Murowana Goślina została przyjęta do tej międzynarodowej sieci w 2010 r., a Schneverdingen w 2017 r.

² Zarówno Murowana Goślina, jak i Schneverdingen w swoich krajach nie są jedynymi reprezentantami miast sieci *Cittaslow* leżących w promieniu 50 km od dużego miasta. W Polsce grupę tę oprócz Murowanej Gośliny tworzą: Rzgów (w regionie miejskim Łodzi), Nowy Dwór Gdański (strefa oddziaływania Trójmiasta) i Kalety (w zasięgu konurbacji katowickiej). W Niemczech, tak jak Schneverdingen, w obszarze metropolitalnym położone są jeszcze trzy miasta (Hersbruck i Berching w sąsiedztwie Norymbergi oraz Lüdinghausen w pobliżu Dortmundu).

Realizacja zamierzenia badawczego wymagała wykorzystania wielu źródeł informacji i zastosowania różnych metod badawczych zgodnie z podejściem *Mixed-Methods Research* (Creswell 2013). W pierwszej kolejności były to metody zbierania informacji (przegląd literatury, baz danych statystycznych, portali samorządowych) na temat zasobów lokalnych miast, tj. położenia, walorów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego oraz sytuacji społecznej i gospodarczej. Nie stwierdzono zasadniczych różnic w dostępie do danych statystycznych pomiędzy miastami w Polsce i w Niemczech. Kolejnym etapem postępowania badawczego była analiza dokumentów procedujących przyjęcie miast do sieci *Cittaslow* (tzw. certyfikatów) oraz dokumentów programowych, takich jak miejskie strategie i plany rozwoju. Autorka nawiązała także kontakt z administracją lokalną w obu miastach, w tym z głównymi instytucjami wdrażającymi program *Cittaslow*. W okresie 2018–2019 przeprowadzono bezpośrednie wywiady z burmistrzami Murowanej Gośliny (obecnej i poprzednich kadencji) i burmistrzem Schneverdingen oraz rozmowy z menedżerami (pełnomocnikami) projektu *Cittaslow* w obu miastach. Z kolei w celu identyfikacji postaw społecznych wykorzystano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców tych miast. Badania ankietowe (internetowe i papierowe) odbyły się w Murowanej Goślinie w 2017 r. i w Schneverdingen w 2018 r.³ Zakres ankiety był podobny dla obu miast i zawierał pytania dotyczące m.in. postrzegania lokalnych zasobów, tożsamości terytorialnej, oceny warunków życia w mieście, akceptacji elementów rozwoju zgodnych z koncepcją *slow* i przynależności miasta do sieci *Cittaslow*. Uzupełnieniem badań społecznych były wizyty autorki w obu miastach i uczestnictwo w „codziennym życiu miasta”, w tym w kilku lokalnych wydarzeniach, ważnych dla lokalnej społeczności (np. *Heideblütenfest* w Schneverdingen i przedstawienie „Dzieje” w Murowanej Goślinie). Jak zauważa Chojnicki (1999, s. 37), „udział obserwacji własnej w powstawaniu materiału faktograficznego zmniejszył się”, ale w badaniach geograficznych pełni ona „wciąż doniosłą rolę poznawczą”. Zdaniem tego autora uzupełnia ona dane faktograficzne w tych dziedzinach, w których brak jest informacji statystycznych, a więc przede wszystkim w mikroskali.

Koncepcja *slow city* i jej operacjonalizacja poprzez sieć *Cittaslow*

Na gruncie nauk społecznych, w tym także studiów miejskich (*urban study*), olbrzymią rolę w poznaniu i zrozumieniu rozwoju miast odgrywają koncepcje

³ Badaniami ankietowymi objęto 71 mieszkańców Murowanej Gośliny i 58 mieszkańców Schneverdingen. Wśród respondentów w Murowanej Goślinie dominowały kobiety – 76%, w Schneverdingen mężczyźni – 54%. W obu miastach największy był udział osób w wieku 40–55 lat – 61% w Murowanej Goślinie i 43% w Schneverdingen – i z wykształceniem wyższym (70% w Murowanej Goślinie i 45% w Schneverdingen). O suburbanym charakterze Murowanej Gośliny świadczy niewielki, bo zaledwie 27-procentowy udział osób, które mieszkają w swoim mieście od urodzenia. W Schneverdingen ten wskaźnik jest nieco większy i wynosi 45%.

i teorie, które według Chojnickiego (1999, s. 38) są zbiorem pewnych „wyidealizowanych założeń wymagających konkretyzacji empirycznej”. Miasta w XXI w. poddawane są nieustannej dywersyfikacji, będącej wynikiem oddziaływania na ich rozwój zarówno czynników endogenicznych, jak i egzogenicznych, w szczególności globalizacji, która jako fenomen ostatnich 30 lat jest źródłem wielu współczesnych procesów i zjawisk. W ostatnich kilkunastu latach pojawiło się wiele nowych (lub reaktywowanych) koncepcji rozwoju miasta o różnym stopniu kodyfikacji i systematyzacji wiedzy, a w ślad za nimi także próby ich całościowego przeglądu i porównań (m.in. Solarek 2011, Davies 2015, Farelnek 2018, Rink, Haase 2018). Koncepcje miast pełnią zgodnie z zaproponowanym przez Chojnickiego (1999) podziałem funkcje autonomiczne (badawcze) lub operacyjne, instrumentalne (praktyczne). Koncepcja *slow city* wydaje się spełniać oba te kryteria, gdyż sformułowanie grupy podstaw (założeń) teoretycznych pociągnęło za sobą ich instrumentalizację w postaci konkretyzacji polityk rozwoju lokalnego służących za podstawę certyfikacji i monitorowania wdrażania założeń *slow city*. To, czy i na ile miasta realizują założenia koncepcji, jest pytaniem otwartym, na które odpowiedzi autorka poszukuje w części empirycznej pracy. Koncepcja *slow city* jest więc interesująca zarówno poznawczo, jak i praktycznie, gdyż w przeciwieństwie do wielu innych, w tym przede wszystkim utopijnych koncepcji miasta, pełni funkcje instrumentalne.

W odniesieniu do *slow city* nie powstała jak dotąd w pełni spójna i usystematyzowana teoria. Koncepcja ta ma w tej chwili bardziej charakter preteorii (własności preteorii szerzej zob. Chojnicki 1999), a więc dostarcza wstępnych założeń pozwalających na sformułowanie problemów badawczych oraz identyfikację czynników badanych zjawisk. Na jej gruncie sformułowany został aparat pojęciowy, który pozwala opisywać realnie zaobserwowane mechanizmy i praktyki związane z rozwojem przestrzennym (urbanistycznym), ekonomicznym i społecznym miasta.

Koncepcja *slow city* i zrodzony na jej kanwie globalny ruch (*slow city movement*) i sieć miast (*Cittaslow network*) mają swoje bezpośrednie źródło w kreowanej od lat 80. XX w. idei *slow* w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego. Tanti (2011) ideę *slow* upatruje w następujących dziedzinach:

- czas (dostrojenie wewnętrzne człowieka, własny rytm);
- przestrzeń (dostrzeganie otaczającego środowiska, kreatywność);
- relacje (holistyczne ujmowanie człowieka i jego związków ze środowiskiem);
- zrównoważony rozwój (ocalenie spuścizny kulturowej, zrozumienie siebie i kultury);
- wybory moralne (zasób wartości, konsekwencja w swoich wyborach i działaniu);
- przyjemność (afirmacja życia, delektowanie się jedzeniem, otoczeniem);
- kultura i tradycja (ochrona tradycji i dziedzictwa kulturowego).

Ruch *slow* zaczęto odnosić także do wymiaru terytorialnego w różnych skalach przestrzennych: domowej i sąsiedzkiej (*slow housing*), lokalnej (*slow city*), regionalnej (*slow region*), a nawet światowej (*slow planet*).

Koncepcja *slow city* powstała we Włoszech jako przede wszystkim rozwinięcie nurtu *slow food*, przeciwstawiającego globalnej, masowej produkcji żywności jej lokalną jakość i podnoszącego rangę produktów regionalnych. Z jednej strony jako gwarancji zdrowego stylu życia ich konsumentów, a z drugiej strony jako jednego z najważniejszych czynników rozwoju lokalnego, przede wszystkim rzemiosła, handlu, gastronomii i turystyki. Inicjatorzy ruchu *slow food* postanowili przenieść ideę *slow* również na inne sfery funkcjonowania miast, szczególnie małych. Za podstawę ich rozwoju uznano lokalność (lokalne zasoby, nie tylko żywieniowe), które odpowiednio wykorzystane mają stawać się czynnikami rozwoju i gwarancją „dobrego życia”. Określenie *slow city* – *cittaslow* przybiera często synonim „miasto dobrego życia” (wł. *citta del buon vivere*, niem. *lebenswerte Stadt*, ang. *city of good life*). Nazwy te nie mają bowiem być kojarzone wprost z jednoznacznym tłumaczeniem słowa *slow*, a więc spowolnieniem czy wręcz zacofaniem (w relacji do najnowszych trendów), ale lepszym, zrównoważonym, prawdziwie wspólnotowym rozwojem, opartym na lokalnych zasobach (Manifest *Cittaslow*).

Koncepcja *slow city* doczekała się już wielu opisów w literaturze zarówno zagranicznej (m.in. Mayer, Knox 2006, Miele 2008, Radstrom 2011, Ball 2015, Sept 2018), jak i krajowej (np. Gruszecka-Tieśluk 2013, Mazur-Belzyt 2014, Szelałowska 2014, Kwiatek-Sołtys, Mainet 2015, Farelnik, Stanowicka 2016). W oparciu o studia literaturowe w tabeli 1 w sposób syntetyczny przedstawiono jej najważniejsze założenia.

Jak wynika z wymienionej tabeli, fenomen miast „dobrego życia” z reguły odnoszony jest do małych miast, które impulsy rozwoju czerpią z własnych zasobów. Koncepcja *slow city* służy im za podstawę długofalowej strategii rozwoju, której kluczowymi czynnikami są walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, powiązane z lokalną gospodarką, proekologicznymi technologiami oraz innowacyjnym podejściem do zarządzania, szczególnie w oparciu o mechanizmy współzarządzania i znaczącego udziału społeczności lokalnych (Gruszecka-Tieśluk 2013, Szelałowska 2014).

Koncepcja *slow city* zakładająca prymat endogenicznych czynników rozwoju nad egzogenicznymi w szczególności sposób traktuje zasoby lokalne. Zasoby te w kontekście rozwoju terytorialnego (regionalnego, lokalnego) ujmować można jako czynniki rozwoju składające się na kapitał terytorialny. Churski i Kołsut (2017, s. 39) określają kapitał terytorialny jako „zbiór zlokalizowanych na danym terytorium, usieciowionych i powiązanych wewnętrznie, czynników rozwoju”. Teoria kapitału terytorialnego od kilkunastu lat staje się istotna nie tylko w rozważaniach teoretycznych, ale także w formułowaniu i wdrażaniu polityk rozwoju dla jednostek terytorialnych, zarówno lokalnych, jak i regionalnych (Tóth 2015, Danielewicz, Turała 2017). Camagni (2009) zidentyfikował szereg zasobów uwzględniających specyfikę miejsca. Zwrócił uwagę na takie elementy, istotne też w koncepcji *slow city*, jak: środowisko przyrodnicze (aspekt materialny), dziedzictwo kulturowe (aspekt materialny i niematerialny), infrastruktura i gospodarka (aspekt materialny), kapitał ludzki i społeczny (aspekt niematerialny) oraz kapitał instytucjonalny (aspekt niematerialny).

Tabela 1. Główne elementy koncepcji *slow city*

Główne elementy koncepcji	<i>Slow city</i>
Tempo zmian i model życia	Mniej radykalnych zmian, <i>slow life</i> .
Główne czynniki rozwoju miasta	Zasoby endogeniczne: środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, lokalna gospodarka (rzemiosło, produkty/usługi lokalne), kapitał społeczny, wiedza, innowacje.
Główny cel zmian	Rozwój zrównoważony, poprawa bądź utrzymanie dobrej jakości życia mieszkańców, ochrona i dbałość o środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, rozwijanie lokalnej gospodarki i kapitału społecznego.
Interesariusze	Lokalni liderzy społeczni, przedsiębiorcy, zaangażowana społeczność lokalna i inicjująca, aktywizującą i koordynującą funkcją władz lokalnych i/lub lokalnych stowarzyszeń.
Główne obszary aktywizacji działań	Sektory gospodarki lokalnej: rzemiosło, gastronomia, handel, turystyka, kultura, infrastruktura proekologiczna.
Specjalizacja	Lokalna specyfika oparta na unikatowych zasobach endogenicznych (krajobraz, środowisko przyrodnicze, lokalne produkty i usługi – dziedzictwo kulturowe, tradycje i tożsamość miasta).
Wielkość/skala miasta	Mała skala miasta (w sieci Cittaslow miasta do 50 tys. mieszkańców)
Wizerunek miasta, identyfikacja mieszkańców	Zmiana lub poprawa wizerunku miasta jako miejsca dobrego życia. Akceptacja i utożsamianie się mieszkańców z koncepcją <i>slow</i> rozwoju miasta, edukacja w tym zakresie.
Zarządzanie rozwojem	Polityki rozwoju władz lokalnych tworzone i realizowane w duchu <i>governance</i> i budowanie wokół nich poparcia społecznego.
Efekty rozwoju	„Powolne”, długotrwałe, znacząco powiązane z ideą <i>slow city</i> .
Czynniki egzogeniczne rozwoju	Wsparcie międzynarodowe, krajowe, regionalne (uczestnictwo w sieci Cittaslow)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Farelnik i Stanowicka (2016).

W artykule analizie poddano zasoby lokalne odgrywające pierwszoplanową rolę w aspekcie przyjęcia i wdrażania w życie koncepcji *slow city*. W tym celu odniesiono składowe zasobów lokalnych do kluczowych polityk uznawanych przez organizację Cittaslow za podstawę certyfikacji i monitorowania wdrażania założeń *slow city* (tab. 2).

Międzynarodowa sieć Cittaslow jest organizacją non profit, która powstała w 1999 r. w Orvieto, z inicjatywy prezesa sieci Slow Food (powstałej w 1986 r.) i burmistrzów czterech włoskich miast: Bra, Greve in Chianti, Orvieto i Positano. Jej podstawowym celem było rozszerzenie sieci Slow Food na miasta, społeczności lokalne, w oparciu o doświadczenia zarządzania i promocji ekogastronomii. Członkostwo w sieci ograniczono do grupy małych miast (wg statutu tej organizacji liczących do 50 tys. mieszkańców), które zobowiązują się realizować cele ruchu, tj. wszechstronnie pracować nad poprawą jakości życia ich mieszkańców. Miasta należące do sieci Cittaslow promują się logiem pomarańczowego ślimaka z panoramą kamieniczek miejskich na jego muszli. Zgodnie ze statutem Cittaslow, całokształtem prac sieci w poszczególnych państwach kieruje Krajowy Komitet Koordynujący, który składa się z przedstawicieli miast członkowskich sieci krajowej. Statut Cittaslow określa również zasady przystąpienia do sieci. Wśród wielu procedur pierwszą jest przystąpienie miasta do prac nad opisem spełnienia minimalnych wymagań wskazanych w formularzach samooceny (certyfikacji).

Tabela 2. Zasoby lokalne i ich odniesienie do założeń programowych (wymagań certyfikacyjnych sieci Cittaslow)

Zasoby lokalne	Obszary certyfikacji sieci Cittaslow jako elementy polityki rozwoju lokalnego*
Elementy środowiska przyrodniczego: ożywionego i nieożywionego, krajobraz	Polityka energetyczna i środowiskowa
Dziedzictwo kulturowe: zabytki, cechy kultury lokalnej/regionalnej	Polityka rolna, turystyczna, rzemieślnicza
Infrastruktura i gospodarka: dostępność transportowa, infrastruktura techniczna i społeczna, lokalna przedsiębiorczość, specjalizacja funkcjonalna	Polityka jakości infrastruktury miejskiej
Kapitał ludzki: liczba, struktura demograficzna i społeczno-zawodowa ludności, wykształcenie, przedsiębiorczość, kreatywność, innowacyjność	Polityka edukacyjna, polityka gościnności
Kapitał społeczny: lokalne instytucje, w tym administracja samorządowa, organizacje społeczne, sieci współpracy, aktywność obywatelska mieszkańców, tożsamość lokalna	Integracja i partycypacja społeczna, kształtowanie lokalnej tożsamości

* charakterystyka polityk Cittaslow w rozdz. „Polityki miast w świetle wymagań certyfikacji Cittaslow”.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie Karty Certyfikacji sieci Cittaslow oraz Camagni (2009),
 Danielewicz i Turała (2016).

Jest to dokument, którego znaczenie jest o tyle ważne, że pozwala samemu miastu przeprowadzić „inwentaryzację” jego zasobów, wykazać braki, wyznaczyć na tej podstawie program działań na przyszłość w kierunku zrównoważonego rozwoju. Te wymagania są sparametryzowane i dzięki nim można określać postęp, poziom pożądaných zmian. Są zatem podstawą strategicznych działań rozwojowych o cechach *slow*.

W badaniu analizie poddano pięć wyróżnionych w tabeli 2 zasobów lokalnych, charakteryzując jednak tylko wybrane ich elementy, takie jak: położenie geograficzne i walory środowiska przyrodniczego (zasoby środowiska przyrodniczego), zabytki, lokalne wydarzenia jako atrakcje turystyczne (dziedzictwo kulturowe), dostępność komunikacyjna, główne działalności gospodarcze, lokalne produkty (infrastruktura i gospodarka), sytuacja demograficzna (kapitał ludzki) oraz działalność lokalnej administracji, organizacji pozarządowych, aktywność obywatelska, świadomość ekologiczna i tożsamość lokalna (kapitał społeczny). Szereg tych zasobów determinowany jest nie tylko przez czynniki lokalne, ale także różnorodne uwarunkowania historyczno-kulturowe, prawno-administracyjne i społeczno-gospodarcze, wynikające z przynależności badanych miast do dwóch państw: polskiego i niemieckiego.

Murowana Goślina i Schneverdingen. Podstawowe charakterystyki

Murowana Goślina jest jednym z 28 miast członkowskich sieci Cittaslow w Polsce (wg stanu na 2019 r.). Została przyjęta do niej w 2010 r. jako piąte z kolei

polskie miasto, pierwsze spoza Warmii i jak dotąd jedyne miasto członkowskie w Wielkopolsce. Jak wynika z dokumentów gminy oraz przeprowadzonego wywiadu z jej byłym burmistrzem (w latach 1998–2014) „wprowadzającym” Murowaną Goślinę do sieci Cittaslow, głównym powodem akcesji była zgodność idei *slow city* z przyjętą za jego kadencji strategią rozwoju lokalnego. Powstały bowiem nowe uwarunkowania rozwoju miasta o charakterze *slow* w związku z budową obwodnicy, która przeniosła ruch tranzytowy poza miasto i uspokoiła ruch w centrum, oraz realizacją programu rewitalizacji historycznej części miasta – placu Powstańców Wielkopolskich. Ważną przesłanką były także proekologiczne działania gminy związane z członkostwem w Związku Komunalnym Puszcza Zielonka oraz rozbudowa infrastruktury rekreacyjno-turystycznej, z nastawieniem na odwiedzających z całej aglomeracji poznańskiej.

Schneverdingen to jedno z 21 miast tej sieci w Niemczech, przyjęte w kolejności jako 16 w 2017 r. i jak dotąd drugie w Dolnej Saksonii (pierwszym było w 2015 r. Bad Essen). Zainteresowanie członkostwem w sieci Cittaslow pojawiło się w trakcie prac nad nową strategią rozwoju turystyki w mieście. Podczas konsultacji strategii eksperci z komercyjnej firmy doradczej współpracującej z gminą Schneverdingen wskazali na możliwość wzmocnienia turystycznego wizerunku miasta poprzez markę Cittaslow.

Jak wspomniano, oba miasta leżą w strefach oddziaływania dużych miast, będących w swoich krajach silnymi centrami rozwoju społeczno-gospodarczego. Dla Murowanej Gośliny ośrodkiem metropolitalnym jest Poznań (536,4 tys. mieszkańców), a dla Schneverdingen – Hamburg (1,81 mln mieszkańców). Oba miasta: Poznań i Hamburg kształtują od lat własne obszary metropolitalne, różne co do skali i potencjału⁴, jednakże na tyle istotne, że badane dwa małe miasta są z nimi ściśle powiązane funkcjonalnie, czy to w zakresie dojazdów do pracy i po usługi, czy też stanowiąc zaplecze mieszkaniowe, usługowe i rekreacyjne dla sąsiednich metropolii. Schneverdingen jest określane jako najbardziej wysunięty na południe wierzchołek Hamburger Speckgürtels, czyli hamburskiego pasa gospodarczego. Przynależność do obszaru metropolitalnego Hamburga ma także charakter instytucjonalny i wynika z członkostwa gminy w związku transportowym Hamburger Verkehrsverbund (HVV) i w strefie taryfowej kolei metropolitalnej HVV. Z kolei Murowana Goślina od 2007 r. jest aktywnym członkiem Rady Aglomeracji Poznańskiej, w 2010 r. przekształconej w Stowarzyszenie Metropolia Poznań. Od 2014 r. gmina jest beneficjentem zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT), instrumentu finansowego UE, wspierającego w Polsce miejskie obszary funkcjonalne. Efektem współpracy w ramach ZIT jest wdrażany od 2018 r. program Poznańska Kolej Metropolitalna, którego beneficjentem jest także gmina Murowana Goślina.

⁴ *Metropolregion Hamburg* (niebędący korporacją prawną, ale działający w oparciu o porozumienia gmin i powiatów) liczy 5,3 mln mieszkańców i składa się z 17 powiatów o łącznej powierzchni 28,5 tys. km², z kolei Metropolia Poznań (w granicach stowarzyszenia gmin i powiatu o tej nazwie) liczy 1,1 mln mieszkańców, 3,82 tys. km² powierzchni i składa się z miasta i powiatu poznańskiego oraz czterech gmin powiatów ościennych.

O wyborze Murowanej Gośliny i Schneverdingen do badań porównawczych zdecydowały także zbliżone wielkości obu miast. Murowana Goślina liczy 10,4 tys., a Schneverdingen 13,3 tys. mieszkańców (tab. 3). Sieć Cittaslow („citta” z jęz. włoskiego miasto) operuje nazwą umowną, gdyż jej członkowie to w zasadzie miejskie jednostki administracyjne wraz ze swoim otoczeniem wiejskim. Stąd charakterystyka obu miast w istocie dotyczy, jak w przypadku Murowanej Gośliny – gminy miejsko-wiejskiej, a w odniesieniu do Schneverdingen – miejskiej gminy zbiorczej (niem. *Einheitsgemeinde*). Są to stosunkowo młode jednostki administracyjne. Co prawda, gmina Murowana Goślina jako jednostka administracyjna funkcjonowała od 1833 r., kiedy to ziemia goślińska została podzielona na wójtostwa: Murowana Goślina i Długa Goślina. W obecnych granicach gmina funkcjonuje od lat międzywojennych, ale jako jednostka samorządu terytorialnego dopiero od reformy administracyjnej w 1990 r. Oprócz miasta w granicach gminy znajdują się jeszcze 24 miejscowości (sołectwa). W przypadku Schneverdingen w skład gminy miejskiej wchodzi oprócz głównego ośrodka jeszcze 10 miejscowości, włączonych w 1973 r. w granice miasta w wyniku reformy scaleniowej gmin (niem. *Eingemeindung*). Powiększenie terytorialne i wzmocnienie gospodarcze Schneverdingen spowodowało nadanie mu praw miejskich w 1976 r.

Tabela 3. Podstawowe dane dotyczące położenia i wielkości gminy miejsko-wiejskiej Murowana Goślina i miejskiej gminy zbiorczej Schneverdingen (dane za 2018 r.)

Wskaźnik	Murowana Goślina	Schneverdingen
Liczba mieszkańców w tys.	16,8 (miasto 10,4)	18,7 (miasto 13,3)
Powierzchnia w km ²	172,0	234,6
Prawa miejskie	1389 r.	1976 r.
Odległość od metropolii w km	Poznań: 24	Hamburg: 49
Odległość czasowa do metropolii w min:	Poznań:	Hamburg:
– transport drogowy	35 min	59 min
– transport kolejowy	34 min	60 min
Liczba połączeń kolejowych z metropolią na dobę	25	16
Saldo migracji		
– ogółem	-6 osób	+99 osób
– na 1000 mieszkańców	-0,4‰	+5,3‰
Przyrost naturalny		
– ogółem	+55 osób	-82 osoby
– na 1000 mieszkańców	+3,3‰	-4,4‰

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, Landesamt für Statistik Niedersachsen oraz informacji na portalach internetowych gmin Murowana Goślina i Schneverdingen.

Jako jednostki administracyjne Murowana Goślina i Schneverdingen mają więc podobne wielkości zarówno pod względem powierzchni, jak i liczby ludności (tab. 3). Schneverdingen ma nieco wyższy wskaźnik urbanizacji niż Murowana Goślina (odpowiednio 71% i 61%). Chociaż w obu miastach przyrost liczby ludności jest dodatni, to wyraźnie różnią się one jego strukturą. Murowana Goślina rejestruje od kilku lat ujemne saldo migracji przy dość wysokim dodatnim

przyroście naturalnym. Odwrotnie kształtują się te wskaźniki w Schneverdingen, gdzie rozwój demograficzny następuje głównie przez napływ migracyjny, przy ujemnym przyroście naturalnym (tab. 3).

Zasoby lokalne miast i ich rola we wdrażaniu koncepcji *slow city*

Jak wspomniano, założenia koncepcji *slow city* oraz zasady przynależności miast do sieci *Cittaslow* jednoznacznie wskazują na kluczowe znaczenie endogenicznych czynników rozwoju lokalnego. Tym samym za główny czynnik rozwoju uważane są lokalne zasoby materialne i niematerialne, tworzące lokalny (i jednocześnie metropolitalny) kapitał terytorialny. Badając zdolności absorpcyjne i sposób wdrażania koncepcji *slow city*, wskazano poniżej na specyficzne cechy zasobów lokalnych jako czynników rozwoju obu analizowanych miast. Analizie poddano elementy, bardzo ważne w realizacji koncepcji *slow city*, takie jak: środowisko przyrodnicze (aspekt materialny), dziedzictwo kulturowe (aspekt materialny i niematerialny), gospodarka i infrastruktura (aspekt materialny) oraz kapitał ludzki i społeczny (aspekt niematerialny).

Środowisko przyrodnicze jako podstawa rozwoju turystyki

Głównym zasobem przyrodniczym i podstawą funkcji turystycznych Schneverdingen jest chroniony obszar łąk, torfowisk i wrzosowisk Lüneburger Heide (Pustać Lineburska). Jest on najstarszym i jednym z największych parków krajobrazowych (*Naturschutzgebiet*) w Niemczech oraz największym zbiorowiskiem wrzosowisk w Europie. Ma 230 km² powierzchni, a ze względu na ciekawy krajobraz, bogatą faunę i specyficzną szatę roślinną, jest chroniony od 1921 r. W latach 70. XX w. Schneverdingen uzyskało status *Luftkurort*, tj. uzdrowiska klimatycznego. Oprócz ścieżek pieszych i rowerowych oraz traktów dla bryczek konnych, na wyodrębnionym obszarze chronionym wrzosowisk (*Höpen*) od 1990 r. funkcjonuje otwarty ogród Höpen-Heidegarten. W tym wyjątkowym w Niemczech ogrodzie znajduje się 20 000 kwitnących krzewów, 200 odmian wrzosów i wrzośców (okres pełnego kwitnienia trwa od 8.08 do 9.09, z czym wiąże się wzmożony ruch turystyczny). Nadanie miastu statusu uzdrowiska dodatkowo wzmacnia rolę środowiska przyrodniczego w rozwoju tego obszaru. W latach 90. XX w. na terenie opuszczonej przez wojska brytyjskie bazy lotniczej (Camp Reinshlen w Heber) przeprowadzono renaturalizację obszaru trawiastego i włączono w granice obszarów chronionych Lüneburger Heide. Utworzono tam pole kempingowe i hotel. Tu także ulokowała się placówka badawcza nad wrzosowiskami Heide Alfred Toepfer Academy for Nature Conservation. Od lat 30. XX w. prowadzi ona edukację, badania i public relations w zakresie ich ochrony. Akademia postrzega siebie jako brokera wiedzy o terenach wrzosowisk i platformę do dyskusji o formach ich ochrony między nauką, administracją, gospodarką i mieszkańcami.

W przypadku Murowanej Gośliny najcenniejszym zasobem przyrodniczym i cechą wyróżniającą gminę wśród pozostałych w aglomeracji poznańskiej jest jej położenie na obszarze Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka i jego otuliny. Park o powierzchni 122 km² powstał w 1993 r. w celu zachowania i ochrony największego i najbardziej zbliżonego do naturalnego kompleksu leśnego, o dużych wartościach przyrodniczych i naukowo-dydaktycznych. Na terenie Parku, o typowo polodowcowym krajobrazie z licznymi jeziorami i wzniesieniami, utworzono pięć rezerwatów przyrody. Ponad 80% jego powierzchni zajmują obszary leśne. Przez Puszcę prowadzą piesze i rowerowe szlaki turystyczne oraz ścieżki dydaktyczne, szlak konny i kajakowy. Unikatową w skali kraju atrakcją jest rezerwat florystyczny Śnieżycowy Raj, który w sezonie wczesnowiosennym tworzy kobierzec kwiatów śnieżycy, stanowiąc krajobrazową, efemeryczną atrakcję turystyczną. W środku parku krajobrazowego w miejscowości Zielonka znajduje się arboretum leśne, obszar dydaktyczny, naukowy, przyrodniczy i kulturowy należący do Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Na powierzchni 86 ha zgromadzono około 1100 gatunków i odmian drzew i krzewów oraz kolekcje roślin wodnych i bagiennych, roślin wrzosowatych oraz użytkowych.

Podobieństwo warunków przyrodniczych w obu miastach oddają oceny tego zasobu lokalnego dokonane przez samych mieszkańców w trakcie badań ankietowych. W odpowiedzi na pytanie o pierwsze skojarzenie ze Schneverdingen 40% ankietowanych mieszkańców miasta wskazało na park krajobrazowy Heide lub jego fragment ogród miejski Höpen-Heidegarten. Jeszcze mocniej znaczenie tego zasobu pokazuje wskazanie przez 70% ankietowanych mieszkańców jako symbolu Schneverdingen wrzosowisk *Heide*. W Murowanej Goślinie 13% respondentów w pierwszej kolejności kojarzy miasto z Parkiem Krajobrazowym Puszcza Zielonka, który jest głównym symbolem Murowanej Gośliny według 24% ankietowanych mieszkańców. Wyniki tych badań pokazują dużą rolę przyrodniczych zasobów badanych miast w kształtowaniu ich rozwoju i w postrzeganiu własnego miejsca zamieszkania. Dość znaczne zróżnicowanie poziomu tych wskazań w obu miastach oznacza większy związek Schneverdingen z przyrodniczymi elementami miasta i budowanie swojej marki oraz przyszłości na przyrodniczych zasobach Heide. Dla Murowanej Gośliny natomiast Puszcza Zielonka jest ważnym, ale nie najważniejszym czynnikiem rozwoju miasta i gminy. Stanowi zasób rekreacyjny dla swoich mieszkańców i mieszkańców aglomeracji poznańskiej, głównie Poznania.

Dziedzictwo kulturowe, produkty lokalne i baza turystyczna

Dziedzictwo kulturowe i historyczne tradycje gospodarki Schneverdingen ściśle związane są z walorami wrzosowisk Lüneburger Heide. Samo miasto nazywa się miastem wrzosowych kwiatów – Heideblütenstadt Snevern. Snevern to w lokalnym języku dolnosaksońskim (*Haidjer*) nazwa miasta Schneverdingen. Na terenie gminy znajdują się liczne tablice z napisami dwujęzycznymi. Głównym lokalnym świętem, angażującym w jego obchody niemal wszystkich mieszkańców, jest Heideblütenfest. Jego najważniejszą atrakcją jest organizowany w ostatni weekend sierpnia pochód, z jadącą na czele w powozie królową wrzosowisk (*Heidekönigin*).

Zwyczaj corocznych wyborów królowej kultywowany jest od 1922 r. Na terenie Schneverdingen widać ślady dawnej gospodarki pasterskiej (gospodarstwa rolne, obory, stodoły, stajnie), a jednym z symboli gminy są owce i wyroby owczarskie. Liczne tablice informacyjne i dydaktyczne rozlokowane na wrzosowiskach pokazują, jak człowiek zmieniał Pustac Lineburską na przestrzeni wieków. W połowie XIX w. na pierwszy plan w Schneverdingen wysunęły się zawody rzemieślnicze. Obróbka skór stała się podstawą rozwoju produkcji obuwia. W czasach świetności w Schneverdingen pracowało ponad 300 szewców, co doprowadziło do rozwoju kilku fabryk obuwia, z których jednak, ze względu na zmiany strukturalne w tej branży, do dziś przetrwała tylko jedna. Krajobraz z wrzosowiskiem, owcami i jałowcami stał się na początku XX w. także popularnym miejscem wśród artystów i pisarzy. Jednym z głównych produktów lokalnych miasta do dziś jest miód wrzosowy, określany „królem miodów” z uwagi na walory smakowe oraz długi i kosztowny proces produkcji. Ten lokalny produkt jest znacznie droższy niż miody z innych nektarów i zdecydowanie wyróżnia się smakiem, barwą i zapachem (świeży ma ciemny, rubinowy kolor i przybiera galaretowatą postać).

Działające na terenie miasta obiekty muzealne (skansen rolniczy, muzeum zegarów), ewangelicki Ein-Welt Kirche, z kolekcją sztabek ziemi z całego świata (w tym z Barlinka – miasta partnerskiego), czy placówki sportowe i rekreacyjne są ważnym uzupełnieniem głównej atrakcji oferty turystycznej, lineburskich wrzosowisk. Jednocześnie należy wspomnieć, że miasto leży w odległości 15 km na północy zachód od miasta Soltau, gdzie zlokalizowany jest jeden z największych parów rozrywki w Niemczech – Heide Park⁵. Jak podkreśla w wywiadzie burmistrz Schneverdingen, „Soltau Heide Park to atrakcja rodzinna na jeden dzień, potem rodziny szukają innych atrakcji na łonie natury i zwiedzają wrzosowiska, a nocują w Schneverdingen”. Te, jakże zróżnicowane, oferty turystyczne mogą się zatem uzupełniać.

Murowana Goślina na przestrzeni wieków rozwijała się głównie jako ośrodek obsługi lokalnego rolnictwa, a od blisko 40 lat także jako zaplecze mieszkaniowe dla oddalonego o niespełna 20 km Poznania. W strukturze przestrzennej miasta istnieje wyraźny podział na starą i nową część. W nowej części powstało w latach 80. XX w. osiedle mieszkalne – Zielone Wzgórza, zaprojektowane jako samodzielna jednostka osadnicza z własnym rynkiem, ratuszem i strefą usług. Z kolei rynek w starej części Murowanej Gośliny z zabytkowym ratuszem i kościołem pw. Świętego Jakuba Apostoła został w ostatnich latach zrewitalizowany i ma stanowić ponownie wizytówkę miasta.

Wokół Puszczy Zielonki wiedzie Szlak Kościołów Drewnianych ze znajdującym się na terenie gminy XVII-wiecznym kościołkiem w Długiej Goślinie. Głównym świętem miasta jest Jarmark św. Jakuba, organizowany w lipcu od 2002 r. Unikatowy w skali Polski jest uruchomiony w 2016 r. historyczny park rozrywki – Park Dzieje. Jego początki sięgają 2007 r., kiedy to zorganizowano pierwsze

⁵ Heide Park Resort to największy park rozrywki w północnych Niemczech. Otwarty w 1978 r. zajmuje 85 ha. Należy do sieci parków zarządzanych przez Merlin Entertainments, największego w Europie i drugiego na świecie operatora atrakcji turystycznych. Park oferujący ponad 40 atrakcji (od teatrzyków, kolejek i karuzel po duże rollercoastery), odwiedza rocznie 1,5 mln osób.

wielkie plenerowe widowisko historyczne „Dzieje Murowanej Gośliny”. Po sukcesie tego wydarzenia w następnych latach organizowano siłami samych mieszkańców i innych wolontariuszy widowiska historyczne, związane z rocznicowymi obchodami ważnych wydarzeń historycznych Polski i Wielkopolski. Wydarzenia te są obecnie jedną z atrakcji Parku Dzieje (obok np. warsztatów starych rzemiosł, ogrodu zielnego, gier i zabaw oraz staropolskich biesiad), którego docelowym wzorcem jest francuski park rozrywki Pou de Fou k. Nantes. Park Dzieje działa w sezonie od maja do września.

Powyższe opisy wykazują bardzo duże podobieństwo lokalnych zasobów przyrodniczych obu miast i podejmowanie podobnych organizacyjnie przedsięwzięć wzmacniających ich dziedzictwo kulturowe. Niewielka odległość od Poznania decyduje o tym, że w Murowanej Goślinie turystyka ma charakter incydentalny, a atrakcje i zaplecze turystyczne gminy nie przyciąga licznej rzeszy turystów korzystających z noclegów, potencjalnie przede wszystkim spoza aglomeracji poznańskiej (zob. tab. 5). Dotyczy to nie tylko korzystania z wypoczynku na terenie Puszczy Zielonki, ale także niezbyt licznych przyjazdów na spektakle w Parku Dzieje (w 2018 r. widowisko obejrzało prawie 14 000 widzów, głównie z gminy, Poznania i okolic). Lokalne święta cieszą się w obu miastach różną popularnością. W Heideblütenfest, biorą udział niemal wszyscy mieszkańcy, aktywnie uczestnicząc w paradzie przechodzącej przez miasto. W korowodzie idą całe grupy lokalnych mieszkańców, reprezentacje wsi, szkół i różnych stowarzyszeń kulturalnych, sportowych itp. Jak wynika z relacji uczestników, prezentowany na paradzie program artystyczny i przebrania przygotowywane są kilka tygodni. Takiej manifestacji lokalności nie obserwuje się w Murowanej Goślinie, gdzie np. Jarmark św. Jakuba ma głównie charakter komercyjny, z nielicznymi elementami prezentacji lokalnego rzemiosła i występami lokalnych grup artystycznych. Tym samym atrakcyjność turystyczną Schneverdingen uznać można za ponadlokalną, podczas gdy walory przyrodnicze i kulturowe Murowanej Gośliny przyciągają nielicznych gości spoza gminy, przede wszystkim z położonego w sąsiedztwie miasta Poznania.

Lokalna gospodarka, infrastruktura społeczna i baza noclegowa

Oba analizowane miasta charakteryzują się podobną strukturą lokalnej gospodarki. Podstawowe funkcje gminy Murowana Goślina to: drobny przemysł, usługi (w tym głównie handel i usługi budowlane) oraz na terenach wiejskich gminy: rolnictwo i leśnictwo. Murowana Goślina należy do gmin o wyższym od przeciętnego w kraju poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Świadczy o tym wysoka wartość wskaźnika przedsiębiorczości (139,1 podmiotu gospodarczego przypadającego na 1000 ludności), większa także od średniej dla województwa wielkopolskiego. Na terenie miasta od ponad 10 lat rozwija się Goślińska Strefa Przemysłowa, w której zlokalizowanych jest kilka dużych firm produkcyjnych i handlowych (m.in. Inline Poland Spółka z o.o., Hilding Anders Spółka z o.o.). Mimo tego prawie 80% osób pracujących dojeżdża do pracy do Poznania i sąsiedniej gminy Czerwonak (gdzie w Bolechowie zlokalizowana jest duża fabryka autobusów). Gmina ma od kilku lat bardzo niski wskaźnik bezrobocia (ok. 2%),

co wynika z dobrej koniunktury gospodarczej w kraju i stabilnej sytuacji na rynku pracy w powiecie poznańskim jako części aglomeracji poznańskiej (tab. 4).

Gmina miejska Schneverdingen obejmująca północno-zachodnią część powiatu Heidekreis, opiera swój rozwój na takich branżach, jak: turystyka, handel i usługi, rolnictwo, rzemiosło, transport wodny (przez gminę przechodzą śródlądowe drogi wodne) oraz przemysł wytwórczy. W 2019 r. zlikwidowano na terenie gminy największe przedsiębiorstwo produkcyjne w mieście, fabrykę ciastek Bahlsen/Bisquiva, a siedzibę firmy przeniesiono do Hanoweru. Trudno wskazać jeszcze na bezpośrednie konsekwencje tego zdarzenia dla lokalnego rynku pracy. W 2018 r. bezrobocie było niskie (ok. 4%) i nie odbiegało od sytuacji w całym powiecie. 62% pracujących osób wyjeżdża do pracy poza miasto, w tym blisko połowa do Hamburga, położonego niecałe 50 km od Schneverdingen (tab. 4).

Tabela 4. Podstawowe dane dotyczące gospodarki Murowanej Gośliny i Schneverdingen (dane za 2017 lub 2018 r.)

Wskaźnik	Murowana Goślina	Schneverdingen
Dochody budżetu		
– ogółem	70 151 052 zł (16 162 802 euro)	31 512 000 euro
– na głowę mieszkańca	4165 zł (959 euro)	1676,2 euro
Liczba podmiotów gospodarczych	2345	1500
Liczba pracujących	3417	7062
Liczba wyjeżdżających do pracy poza gminę		
– ogółem	2719	4381
– w %	79,5%	62,0%
Stopa bezrobocia w %	2,0%	4,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, Landesamt für Statistik Niedersachsen oraz informacji na portalach internetowych gmin Murowana Goślina i Schneverdingen.

Daje się jednak zauważyć znaczne zróżnicowanie analizowanych miast pod względem poziomu rozwoju infrastruktury turystycznej. Ponad 30% obszaru Schneverdingen o powierzchni 234 km² znajduje się w rezerwacie przyrody Lüneburger Heide, stanowiącego atrakcyjne miejsce dla rozwoju weekendowej turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej (rowerowej, konnej). Podobnie jest w gminie Murowana Goślina, gdzie znaczną część obszaru zajmuje Puszcza Zielonka ze ścieżkami dydaktycznymi, trasami rowerowymi itp. To jednak Schneverdingen, realizując od wielu lat turystyczny kierunek rozwoju, dysponuje 10-krotnie większą liczbą obiektów noclegowych, 5-krotnie większą liczbą miejsc noclegowych i 13-krotnie większą liczbą turystów niż Murowana Goślina (por. tab. 5).

Zarówno w Schneverdingen, jak i Murowanej Goślinie dobrze rozwinięta jest infrastruktura społeczna. W niemieckim mieście tworzą ją m.in.: cztery szkoły podstawowe, zespół szkół ponadpodstawowych (1541 uczniów), 10 przedszkoli, 10 placów zabaw, 11 obiektów sportowych, w tym 1 kryty basen rekreacyjny z sauną i jeden odkryty basen sezonowy. W mieście funkcjonuje biblioteka publiczna i niewielkie kino artystyczne. Murowana Goślina ma także rozwiniętą

Tabela 5. Baza noclegowa w Murowanej Goślinie i Schneverdingen (2018)

Wskaźnik	Murowana Goślina	Schneverdingen
Liczba obiektów noclegowych	15	149
Liczba miejsc noclegowych	479	1970
Liczba turystów	3578*	71667
Liczba udzielonych noclegów	6578*	209644

*2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, Landesamt für Statistik Niedersachsen, stron internetowych gmin i o gminach.

lokalną infrastrukturę społeczną: oświatową (10 przedszkoli, 8 szkół), kulturalną (miejski ośrodek kultury i biblioteka publiczna, 8 świetlic wiejskich) i sportową (27 placów zabaw, 14 boisk i obiektów sportowych oraz projekt sezonowego kąpieliska), która zaspokaja potrzeby lokalnej społeczności.

Jak pokazują powyższe dane, obu miast położonych w strefie metropolitalnej dużych miast nie dotyczą problemy bezrobocia, na co wpływ ma nie tyle rozwinięty lokalny rynek pracy, ile liczne dojazdy do miejsc pracy zlokalizowanych na całym obszarze metropolitalnym, przede wszystkim w Poznaniu i Hamburgu. Oba miasta są dobrze wyposażone w infrastrukturę społeczną, zaspokajającą lokalne potrzeby mieszkańców. Proces metropolizacji z reguły obejmuje całą przestrzeń obszaru metropolitalnego (Korcelli 2018), przenosząc impulsy rozwojowe od metropolii na otaczające je i powiązane z nią tereny, w tym okoliczne małe miasta. Dla Schneverdingen i Murowanej Gośliny oznacza to udział w metropolitalnym rynku pracy (liczne dojazdy) oraz rozwój funkcji mieszkaniowych („sypialnie” metropolii). Są one także zapleczem rekreacyjno-turystycznym metropolii, choć o zróżnicowanym zasięgu oddziaływania. Mimo istnienia rozległego kompleksu leśnego z jeziorami (Puszcza Zielonka), turystyka pobytowa nie odgrywa w Murowanej Goślinie tak znaczącej roli jak w Schneverdingen.

Organizacje społeczne i aktywność obywatelska

Obserwowane we współczesnym społeczeństwie wzrost indywidualizmu, konsumpcyjny styl życia, słabnąca tożsamość lokalna i regionalna mieszkańców stwarzają zagrożenie dla rozwoju lokalnego w każdej szerokości geograficznej. Przeciwdziałać im można poprzez działania służące kształtowaniu postaw, wartości i zachowań na rzecz budowania wspólnoty, kooperacji, partycypacji, innowacyjności, otwartości oraz komunikacji. Dużą rolę odgrywa tu edukacja obywatelska, kształtowanie postaw prospołecznych, proekologicznych itp. oraz rozwijanie współpracy, promowanie ekonomii społecznej i wolontariatu, tworzenie i działanie w organizacjach społecznych, non profit, poszanowanie własności wspólnej (Fukuyama 1997). Aktywność, zaangażowanie mieszkańców staje się także istotnym czynnikiem wdrażania koncepcji *slow city* (m.in. Gruszecka-Tieśluk 2013, Mazur-Belzyt 2014, Kwiatek-Sołtys, Mainet 2015, Zawadzka 2017).

W Schneverdingen funkcjonuje 96 lokalnych stowarzyszeń i klubów, działających w zakresie opieki społecznej, w tym pomocy dla seniorów, osób niepełnosprawnych i rodzin, ochrony środowiska, sztuki, kultury, kościołów, szkół

(przedstawiciele rodziców i klubów wsparcia szkolnego), sportu itp. oraz 10 ochotniczych straży pożarnych. Do najważniejszych organizacji społecznych w Schneverdingen należy zaliczyć Heideblüte Schneverdingen e. V. Nie tylko organizuje ono obchody opisanego wcześniej spektakularnego święta lokalnej społeczności – Heideblütenfest – i związane z nim imprezy towarzyszące, ale zajmuje się w ciągu całego roku kultywowaniem zwyczajów i tradycji, promocją lokalnej historii, dbałością o zabytki kultury i przyrody. Z kolei organizacją z największą liczbą członków (prawie 3500) jest Turnverein Jahn Schneverdingen, towarzystwo sportowe, skupione m.in. wokół drużyny piłki ręcznej kobiet, szczycącej się zwycięstwami w mistrzostwach Niemiec i sukcesami w Pucharze Europy i Pucharze Świata.

Na wysoki poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne wskazuje duża liczba inicjatyw obywatelskich, w tym uczestnictwo w pracach wolontariackich, związanych z organizacją oświaty, lokalnego transportu (tzw. autobus obywatelski⁶), kultury⁷ i opieki nad różnymi grupami społecznymi, takimi jak: dzieci, seniorzy, niepełnosprawni, imigranci i uchodźcy. Szczególnie opieka nad uchodźcami jako obszar aktywności mieszkańców świadczy o ich poczuciu tolerancji, empatii i chęci pomocy w trudnej sytuacji życiowej. Jak poinformowała w trakcie wywiadu burmistrz Schneverdingen, w szczytowym okresie w 2016 r. na terenie gminy znajdowało się 1380 osób ubiegających się o azyl, a po relokacji do innych gmin zostało ich w Schneverdingen 280. Współpraca międzynarodowa gminy opiera się na partnerstwach z miastem i gminą Barlinek w Polsce (od 1993 r.) oraz w latach 2001–2018 z Eksjö w Szwecji.

Murowaną Goślinę można zaliczyć także do gmin z relatywnie wysoką aktywnością społeczną. Na jej terenie zarejestrowane są 44 stowarzyszenia i fundacje, z czego najwięcej jest organizacji o profilu sportowym. Sport w ostatnich latach silnie integrował mieszkańców. W 2009 r. w Murowanej Goślinie podpisano porozumienie władz miasta z sekcją siatkarek AZS AWF Poznań, która w krótkim czasie awansowała do I klasy rozgrywkowej i stała się wizytówką gminy. Do 2017 r. w Murowanej Goślinie organizowany był, cieszący się dużą popularnością nie tylko mieszkańców, siatkarski turniej towarzyski Memoriał Arkadiusza Gołasia.

Na terenie gminy działa kilka grup artystycznych (muzycznych, tanecznych), drużyny harcerskie oraz 9 ochotniczych straży pożarnych. Ważną rolę inicjującą działalność kulturalną i promocyjną miasta pełni powstałe w 2011 r. Stowarzyszenie „Dzieje”. Głównym celem jego działalności jest organizacja plenerowych spektakli historycznych z udziałem mieszkańców i grup wolontariuszy oraz rozwój i rozbudowa historycznego parku rozrywki – Parku Dzieje. Koordynowaniem i dokumentowaniem współpracy zagranicznej i krajowej gminy zajmuje

⁶ Autobus obywatelski (niem. *Bürgerbus*) w Schneverdingen obsługuje 10 linii na terenie gminy. Koszty utrzymania taboru pokrywa urząd gminy, natomiast praca 25 kierowców wykonywana jest przez mieszkańców nieodpłatnie na zasadzie wolontariatu.

⁷ Z inicjatywy i przy finansowaniu mieszkańców powstało i jest prowadzone lokalne kino (Mitmach-Kino, niem. *mitmachen* – współdziałać), wyposażone w najnowocześniejszą cyfrową technologię audio-wizualną. Oprócz pokazów filmowych organizuje także wydarzenia artystyczne, w tym koncerty muzyki poważnej, jazzowej itp.

się Komitet Partnerski Ziemi Goślińskiej (2001 r.). Gmina ma dwóch partnerów zagranicznych: od 2002 r. miasto Hemmingen w Niemczech, o podobnym do Murowanej Gośliny położeniu w obszarze metropolitalnym Hanoweru (to także miasto i region partnerski Poznania i powiatu poznańskiego), Yvetot we Francji (również miasto partnerskie Hemmingen) oraz od 2001 r. krajowego partnera – Ochotnica Dolna (województwo małopolskie).

Zarówno Schneverdingen, jak i Murowana Goślina nie mają bliższych kontaktów z innymi członkami sieci Cittaslow. Sporadyczne kontakty ograniczają się do uczestnictwa w krajowych zjazdach sieci raz do roku. Schneverdingen było organizatorem konferencji w 2019 r., na której obchodzono jubileusz 20-lecia niemieckiej sieci Cittaslow.

Polityki miast w świetle wymagań certyfikacji Cittaslow

Zasoby analizowanych miast identyfikowane jako czynniki rozwoju charakteryzuje duży stopień podobieństwa. Możliwość zmierzenia poziomu rozwoju miast „w kierunku *slow city*” i porównania stopnia wdrożenia tej koncepcji w życie daje analiza kart certyfikacji, którą wypełniają miasta starające się o wejście do sieci Cittaslow.

Kryteria waloryzacji miast pod kątem poziomu ich rozwoju jako „miast dobrego życia” są dość restrykcyjne i w swojej historii (od 2001 r.) podlegały już kilkakrotnie zmianom⁸. Nie zmienia się jednak zasada, że każdy pretendent do sieci musi osiągnąć co najmniej 50% wszystkich wymagań, spełniając co najmniej jeden parametr w każdej kategorii certyfikowanej działalności miasta. I, co ważne, po pięciu latach członkostwa w sieci miasto musi poddać się recertyfikacji. Od 2014 r. kryteria odnoszą się do 7 tzw. makroobszarów certyfikacji – głównych typów polityk lokalnych. Są to polityki: 1. energetyczna i środowiskowa, 2. infrastrukturalna, 3. jakości miejskiej, 4. rolna, turystyczna, rzemieślnicza, 5. gościnności, świadomości i kształcenia, 6. integracji społecznej, 7. partnerstw. Każdy z tych obszarów działań buduje kilka lub kilkanaście wskaźników o łącznej liczbie 72. Część z nich dotyczy aktualnych działań, niektóre zaś odnoszące się do działań, które powinny być podjęte w przyszłości, zapisane zostały w strategiach lub programach rozwoju miasta.

Z uwagi na dużą liczbę wymaganych wskaźników w poszczególnych makroobszarach najbardziej konkretny charakter mają działania z zakresu polityki jakości życia (17) (nowe technologie i rozwiązania poprawiające warunki życia w mieście, w tym promocja zrównoważonego systemu urbanistycznego, rola zieleni miejskiej, także produkcyjnych ogrodów) oraz polityki energetycznej i środowiskowej (12) (m.in. ochrona powietrza, wody, oszczędzanie energii, redukcja

⁸ Stąd też trudno jednoznacznie porównać wartości liczbowe certyfikacji Murowanej Gośliny z okresu wstępowania gminy do organizacji w 2010 r. z certyfikacją Schneverdingen z 2017 r. Można jednak różnice w poszczególnych politykach lokalnych obu miast określić, porównując certyfikację Schneverdingen z recertyfikacją Murowanej Gośliny, którą według nowych wzorów kart przeprowadzono w 2015 r.

zanieczyszczeń, wzmocnienie bioróżnorodności). Najmniej działań określonych jest w ramach tzw. partnerstwa (3 wskaźniki), w którego przypadku współpraca gmin, w tym międzynarodowa, odnosi się do organizacji i krajów wspierających ideę *slowfood* i *cittaslow*.

Jak pokazują dane w tabeli 6, niemieckie miasto Schneverdingen ma wyższą wartość certyfikacyjną niż Murowana Goślina zarówno ogólną, jak i w przypadku każdego z poszczególnych czynników rozwoju i obszarów działań. Po przeglądzie opisów realizacji wymagań obu miast można stwierdzić, że w Murowanej Goślinie nie mamy do czynienia ze specjalnymi, dedykowanymi *cittaslow* działaniami. Oznacza to, że kwestie poprawy jakości życia, funkcjonowania infrastruktury i urządzeń ochrony środowiska są realizowane w ramach formalnych zadań gminy. Jak określił w wywiadzie burmistrz miasta: „Dokładamy wszelkich starań, aby podnosić poziom życia mieszkańców (drogi, usługi, rewitalizacja rynku). I robilibyśmy to bez względu na przynależność do sieci *Cittaslow*”.

Tabela 6. Poziom osiągnięć wymagań certyfikacyjnych miast

Wymagania/makroobszary	Schneverdingen	Murowana Goślina
Energia i polityka środowiskowa	84,7%	66,47%
Polityka infrastrukturalna	78,3%	68,69%
Polityka jakości życia miejskiego	74,4%	57,95%
Rolnictwo, turystyka, rzemiosło	82,6%	74,78%
Gościnność, świadomość, szkolenia	77,3%	70,00%
Spójność społeczna	69,7%	36,15%
Partnerstwa	60,0%	46,66%
Ogółem	75,2%	60,10%

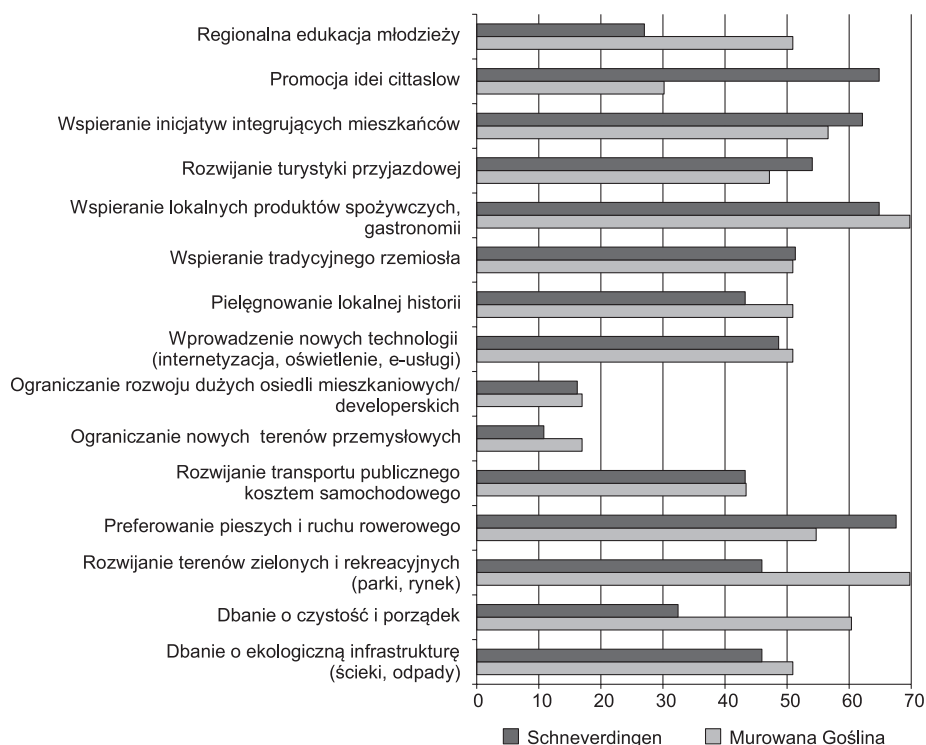
Źródło: dane urzędowe miasta Schneverdingen i Urzędu Miasta i Gminy Murowana Goślina.

W Schneverdingen w ramach oceny certyfikacyjnej sieci *Cittaslow* podaje się rozwiązania ogólnokrajowe (np. w odniesieniu do restrykcyjnych zasad segregacji odpadów czy ograniczenia prędkości na drogach wewnętrznych osiedli mieszkaniowych do maks. 30 km/h), ale obok nich jest wiele działań lokalnych – zgodnych z wytycznymi sieci *Cittaslow*. Wśród nich można znaleźć takie inicjatywy, jak np. założenie społecznych, produkcyjnych terenów zielonych, catering szkół i przedszkoli w oparciu o lokalne produkty żywnościowe, uruchomienie autobusu obywatelskiego (*Bürgerbuss*) w celu ograniczenia indywidualnego ruchu samochodowego czy podpisanie umów z organizatorami transportu kolejowego o możliwości dojazdu ze Schneverdingen do najbliższych ośrodków metropolitalnych (Hamburga i Hanoweru) pociągiem w odstępie 1-godzinny. W działaniach dotyczących oszczędzania energii wprowadzono wyłączenia (poza skrzyżowaniami) w nocy oświetlenia osiedli mieszkalnych, publiczne imprezy w mieście ograniczono do godz. 22.00. W ramach redukcji odpadów organizowana jest stała redystrybucja żywności wśród potrzebujących, a dla wielokrotnego użycia produktów przy miejscowym kościele funkcjonuje „szafa na ubrania” – miejsce zbiórki i wymiany odzieży.

Z oceny miast pod względem spełnienia wymagań przynależności do sieci Cittaslow wynika, że stopień ich zainwestowania infrastrukturalnego, energetycznego, technicznego, społecznego, turystycznego jest wystarczającą podstawą do realizowania strategii rozwoju *slow*. Wyraźnie słabszy poziom, co szczególnie dotyczy Murowanej Gośliny, mają działania „miękkie”, o charakterze społecznym, integrujące społeczność lokalną, zwłaszcza wokół idei *slow*.

Postawy i opinie mieszkańców miast wobec rozwoju *slow*

W celu określenia poziomu akceptacji mieszkańców i ich zadowolenia z wprowadzanych przez władze rozwiązań zgodnych z koncepcją *slow city* przeprowadzono badania ankietowe w obu analizowanych miastach. Na pytanie, które z podanych cech promowanych przez sieć Cittaslow powinny być rozwijane w mieście, mieszkańcy wskazywali na większość z nich, zdecydowanie je popierając. Mimo kilkuprocentowych różnic w odpowiedziach mieszkańców obu miast, ich stanowiska względem większości przedstawionych typów działań są podobne (ryc. 1).

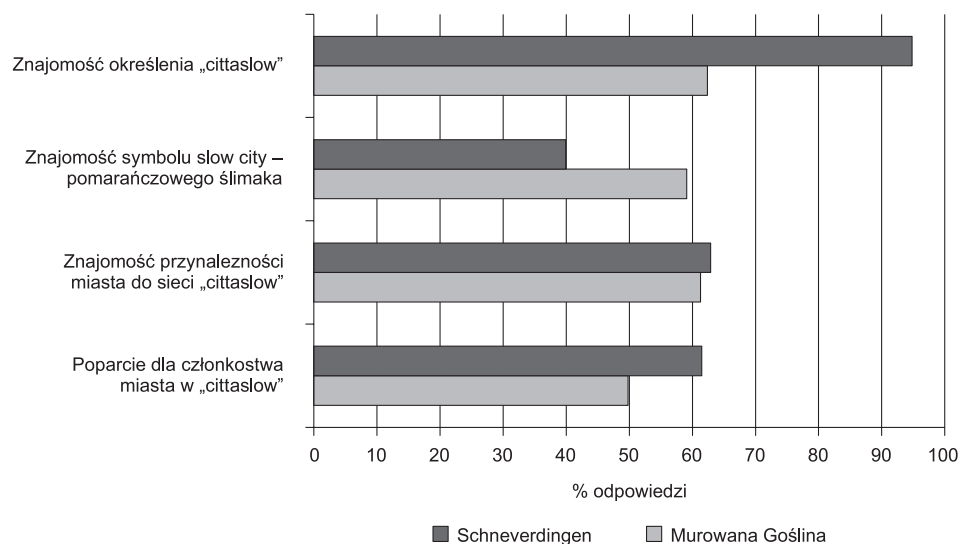
Ryc. 1. Poziom poparcia dla działań o charakterze *slow* wśród mieszkańców Schneverdingen i Murowanej Gośliny

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ankietowani mieszkańcy obu miast uważają, że należy wzmocnić działania na rzecz ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego (tereny zielone w miastach, rozwój infrastruktury proekologicznej, dbałość o czystość i porządek), rozbudowy infrastruktury rowerowej, poprawy jakości miejskiej poprzez wykorzystanie nowoczesnych technologii, a także wzmocnianie lokalnych zasobów (produktów lokalnych, gastronomii, historii) i integracji społecznej. Z listy proponowanych działań mieszkańcy wskazali te, które nie znajdują u nich pozytywnej oceny. Ankietowani mieszkańcy zarówno Murowanej Gośliny, jak i Schneverdingen niechętnie zgodziliby się na wycofanie ruchu samochodów osobowych na rzecz transportu publicznego. Z podobną dezaprobatą spotkała się dyrektywa ewentualnego zakazu budowy wielkich deweloperskich osiedli mieszkaniowych czy ograniczenie rozwoju nowych terenów przemysłowych. Zanotowano natomiast rozbieżności w grupach ankietowanych obu miast związane z poparciem działań w kierunku wzmocniania świadomości lokalnej i propagowania idei *słow city*. W opinii mieszkańców Murowanej Gośliny należy zdecydowanie wprowadzić edukację młodzieży w zakresie lokalnych zasobów jako podstawy budowania większej tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania, jednocześnie uważając za niewskazane propagowanie samej idei *cittasłow*. W przypadku Schneverdingen postawy wobec tych „miękkich” działań są zgoła odwrotne. Mieszkańcy uznali za bardzo dużą potrzebę propagowanie idei *cittasłow* jako marki miasta, przyjmując jako niekoniecznie ważną regionalną edukację młodzieży. Jednak odmienne podejście do idei *słow* w obu miastach jest rodzajem pośredniego wskaźnika poziomu jej wdrożenia. Dla mieszkańców Schneverdingen, które dopiero rozpoczęło swój staż w sieci *Cittasłow*, ważne było poznanie tej idei i działań ją realizujących. W Murowanej Goślinie, gdzie mimo niemal dekady przynależności do sieci trudno znaleźć „ducha” idei *cittasłow* i specjalnych działań w kierunku jej wdrażania, mieszkańcy nie widzą potrzeby także jej większego propagowania.

Badania ankietowe przeprowadzone w obu miastach wskazują, że mieszkańcy generalnie deklarują podobne poglądy dotyczące akceptacji uczestnictwa miasta w sieci *Cittasłow*. W odpowiedzi na pytanie o poparcie członkostwa w sieci *Cittasłow* przeważają pozytywne oceny, jednak przy zróżnicowanym ich poziomie w obu miastach. I tak ponad 60% ankietowanych w Schneverdingen zdecydowanie popiera funkcjonowanie miasta w sieci. W Murowanej Goślinie tych zdecydowanie pozytywnych opinii jest jednak mniej (49% ankietowanych)

Również znajomość idei, nazwy i loga sieci *Cittasłow* jest już w obu miastach zróżnicowana. W Schneverdingen aż 95% respondentów spotkało się z określeniem *cittasłow*, w Murowanej Goślinie zaledwie 62%. Trzeba tu jednak przypomnieć, że niemieckie miasto dopiero od roku było w sieci i towarzyszące procesowi akcesji akcje promocyjne (banery, plakaty, prasa lokalna) były świeżo w pamięci mieszkańców. W Murowanej Goślinie, która weszła do sieci 8 lat wcześniej, idea *cittasłow* nieco przybladła, również dlatego, że w ostatnich pięciu latach władze lokalne nie prowadziły stałych akcji promocyjnych. Natomiast niektóre z imprez organizowanych na terenie miasta i gminy są tradycyjnie sygnowane na plakatach, ogłoszeniach prasowych i banerach logiem miasta i sieci *Cittasłow*. Stąd też na pytanie w ankiecie o znajomość loga – pomarańczowego ślimaka

Ryc. 2. Przynależność do sieci Cittaslow w opinii mieszkańców Murowanej Gośliny i Schneverdingen.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

– aż 60% ankietowanych z Murowanej Gośliny odpowiedziało, że spotkało się z tym symbolem, a tylko 40% w Schneverdingen. Zarówno w mieście polskim, jak i niemieckim ponad 60% ankietowanych wiedziało, że ich miasto należy do międzynarodowego stowarzyszenia Cittaslow. Co ciekawe, w Schneverdingen aż 95% respondentów spotkało się z tym pojęciem, ale tylko 70% z nich wiedziało o tym, że miasto jest członkiem Cittaslow, co tłumaczy krótki okres od otrzymania certyfikacji.

Podsumowanie i wnioski

W artykule zostały przedstawione dwa miasta należące do sieci miast Cittaslow: niemieckie Schneverdingen i polskie Murowana Goślina. Wspólną cechą obu miast jest ich położenie w obszarze metropolitalnym dużego miasta. Jak pokazuje szczegółowa analiza zasobów, podobieństwa na tym się nie kończą. Podstawowym walorem obu gmin są tereny cenne przyrodniczo (wrzosowiska Lüneburger Heide, Puszcza Zielonka), które mogą być podstawą dla rozwoju funkcji turystycznych. Oba miasta pozbawione są wyjątkowo cennych historycznie obiektów i zabytkowej struktury urbanistycznej. Jako miasta strefy metropolitalnej rozwinęły funkcje rezydencjalne z licznymi powiązaniem funkcjonalnymi z miastem centralnym. Sytuacja demograficzna obu jednostek jest stabilna. Lokalna gospodarka nie oferuje dużej liczby miejsc pracy, mimo to poziom bezrobocia w obu miastach jest niski, co wynika z licznych dojazdów do miejsc pracy w obszarze metropolitalnym.

W odpowiedzi na pytanie postawione we wstępie: jakie przesłanki zdecydowały o przyjęciu modelu rozwoju *slow city* i jakie czynniki decydują o jego wdrażaniu, na podstawie wywiadów z burmistrzami obu miast i przedstawicielami instytucji wdrażających można zidentyfikować dwa odmienne powody przynależności do sieci *Cittaslow*. W przypadku Murowanej Gośliny pierwotnym motywem włączenia było poszukiwanie nowej tożsamości miasta, a posiadanie marki miasta *slow city* stanowiło czynnik budowy przewagi konkurencyjnej wśród gmin metropolitalnego pierścienia Poznania. Zamierzeniem ówczesnych władz był rozwój miasta i gminy jako elementu zielonego pierścienia aglomeracji poznańskiej, stworzenie zaplecza turystyczno-rekreacyjnego i rezydencjonalnego (o wyższym standardzie) dla miasta Poznania, z dbałością o ekologię. Wraz ze zmianą władz lokalnych zmieniło się postrzeganie tej strategii rozwoju gminy. Pomimo przedłużenia członkostwa w sieci, idea rozwoju *slow* nie znajduje wyraźnego odzwierciedlenia w działaniach obecnych władz, czego konsekwencją było zaniechanie promocji marki *cittaslow*. Samo logo nie zobowiązuje dziś władz lokalnych z burmistrzem na czele do podejmowania specjalnych działań „na rzecz *slow*”, a idea przestała mieć charakter strategiczny. Działania nastawione są na zaspokajanie bieżących potrzeb i rozwiązywanie aktualnych problemów funkcjonowania gminy, szczególnie na inwestycje w rozbudowę infrastruktury technicznej i drogowej, przyciąganie inwestorów oferujących miejsca pracy oraz deweloperów z sektora mieszkalnictwa. O braku perspektywicznego, strategicznego planowania świadczy nieopracowanie jak dotąd nowej strategii rozwoju. Powstała w 2018 r. społeczna strategia rozwoju gminy Murowana Goślina nie została zaaprobowana przez obecnego burmistrza.

Schneverdingen, przy pracach nad strategią rozwoju turystyki, w oparciu głównie o zasoby przyrodnicze Lüneburger Heide, wprowadziło markę *cittaslow*, która „zabezpiecza” te walory przyrodnicze (poprzez politykę energetyczną i środowiskową) oraz jest gwarantem utrzymania statusu miasta jako *Luftkurort*. W tym względzie widać silną determinację władz gminy z panią burmistrz na czele, która z budowania marki *cittaslow* uczyniła atut wyróżnienia się i wzrostu konkurencyjności wśród pozostałych gmin regionu Heide oraz w całym, silnie zurbanizowanym obszarze metropolitalnym Hamburga.

W obu gminach widać też różną skalę wsparcia społecznego i zaangażowania społeczności lokalnej w życie miasta. W Schneverdingen są one bardziej oddolne i spontaniczne, z innowacyjnymi projektami mieszkańców (autobus obywatelski, społeczne koło miejskie, akcje ekologiczne, organizacja festynów lokalnych). W Murowanej Goślinie, o słabszym kapitale społecznym, działania mieszkańców są efemeryczne i oparte na tradycyjnych wzorcach np. stowarzyszeń sportowych czy ochotniczej straży pożarnej. Oddolna inicjatywa organizowania spektaklów historycznych w Parku Dzieje, początkowo entuzjastycznie przyjęta przez wszystkich mieszkańców, napotyka ostatnio na problemy organizacyjne i słabsze wsparcie władz lokalnych.

Odpowiadając na pytanie: w oparciu o jakie zasoby lokalne implementowana jest koncepcja *slow city*, należy zwrócić uwagę na pewne podobieństwa, ale i różnice w obu miastach. W przypadku zarówno Murowanej Gośliny, jak i szczególnie

Schneverdingen głównym zasobem lokalnym są walory przyrodnicze, unikatowe w skali obszaru metropolitalnego. W Schneverdingen jednak, w dużo większym stopniu niż w Murowanej Goślinie, zauważalne jest wykorzystanie tych walorów w rozwoju turystyki. Miasto czerpie z kilkusetletniej tradycji tworzenia bazy ekonomicznej gminy w oparciu o przetwórstwo rolne, lokalne rzemiosło (lokalne produkty żywnościowe i materialne, pamiątki itp.). Konsekwentnie buduje swój wizerunek także przy wykorzystaniu zasobów niematerialnych (dialekt, kultywowanie lokalnych świąt o długiej tradycji).

W Murowanej Goślinie widoczne są deficyty lokalności w postaci braku ciągłości tradycji (spowodowanej okresem zaborów, zmian ustrojowych), słabszej tożsamości lokalnej, którą tak naprawdę zaczęto tworzyć po 1990 r. wraz z rozwojem samorządu terytorialnego. Próba tworzenia lokalnych produktów turystycznych wraz z wejściem do sieci Cittaslow nie ma tak spektakularnych efektów jak w Schneverdingen. Przejawem nowej polityki rozwoju w tym względzie jest Park Dzieje, który potencjalnie może stanowić podstawę tworzenia nowej tożsamości miasta.

Zaobserwować można zróżnicowane nastawienie mieszkańców badanych miast do idei *cittaslow* oraz ich zaangażowanie w działalność lokalnych organizacji, sprzyjających jej wdrażaniu. Ankietowani mieszkańcy Schneverdingen, mimo krótkiego stażu miasta w sieci Cittaslow, mają większą świadomość korzyści, jakie niesie przynależność do tej organizacji, i zdecydowanie popierają taką strategię rozwoju miasta.

Przez partycypację w akcjach na rzecz gminy, w tym bardzo często w postaci wolontariatu⁹, społeczność lokalna staje się aktywnym uczestnikiem realizacji strategii *slow city*. Manifestuje ją ona także przy okazji tradycyjnych świąt. Jest ona też, co nie jest powszechne w miastach sieci Cittaslow, pozytywnie nastawiona do symboliki sieci (wizerunek pomarańczowego ślimaka widoczny jest nie tylko w materiałach promocyjnych urzędu i organizacji turystycznych, ale także w przestrzeni miasta, w witrynach sklepów, placówek usługowych oraz w oknach domów mieszkańców). Z kolei wypowiedzi mieszkańców Murowanej Gośliny, mimo prawie dekady przynależności gminy do sieci Cittaslow, wskazują, że nie są oni zbyt silnie związani emocjonalnie z ideą *slow* i nie widzą potrzeby jej propagowania. Słabsze zaangażowanie mieszkańców w życie gminy to zapewne efekt nie tylko braku inicjatyw odgórnych ze strony władz lokalnych, ale także słabiej rozwiniętego społeczeństwa obywatelskiego, którego wyznacznikami są wciąż zbyt niski udział w akcjach lokalnych, wolontariacie i braniu „spraw we własne ręce”.

Tym samym potwierdzona została sformułowana na początku pracy hipoteza, że w odniesieniu do realizacji (wdrażania) idei *slow city* kluczowe znaczenie mają czynniki rozwoju związane z lokalnym kapitałem społecznym, takie jak: wiedza i determinacja władz samorządowych, zaangażowanie społeczności lokalnej, w tym w szczególności organizacji społecznych, przedsiębiorców. Jak wykazano poprzez badania społeczne w obu miastach, poziom rozwoju kapitału

⁹ Wolontariat na rzecz gminy, lokalnej społeczności sami Niemcy nazywają pracą dobrowolną, niem. *ehrenamtlich*.

społecznego jest zróżnicowany. W przypadku Schneverdingen przewaga w jego poziomie wynika z ciągłości historycznej i budowania lokalnej tożsamości od wieków w oparciu o zasoby zarówno przyrodnicze, jak i kulturowe. Wiedzą o tym władze miasta, które z koncepcji *slow city* uczyniły ramy spinające dotychczasowe działania, wzmacniając je międzynarodową marką, akceptowaną przez mieszkańców i wyróżniającą miasto na tle innych gmin regionu metropolitalnego Hamburga. W przypadku Murowanej Gośliny zauważono relatywnie słabszy poziom rozwoju kapitału społecznego, co w obliczu braku ciągłości działań władz lokalnych po ich zmianie w 2014 r. nie przekłada się na konsekwentne wdrażanie idei *slow city*.

Ponieważ uwarunkowania kulturowe i historyczne nie były przedmiotem głębszej analizy, ocenę wdrażania idei *slow* można oprzeć tylko na wynikach metod przyjętych w postępowaniu badawczym. Konkludując, należy stwierdzić, że koncepcja *slow city* jest alternatywą dla lokalnego rozwoju również w obszarach metropolitalnych, w gminach dysponujących ponadprzeciętnymi zasobami przyrodniczymi i kulturowymi. Muszą one być jednak przekształcane w czynniki rozwoju, budujące kapitał terytorialny. Nie stwierdzono w obu miastach lokalizacji funkcji metropolitalnych, o znaczeniu ponadlokalnym, uzupełniających bazę ekonomiczną metropolii, lub też świadczących o ich konkurencyjnej dla dużych miast pozycji, charakterystycznej dla *edge cities* czy też post-suburbiów (Garreau 1991, Teaford 2011). Nie zawsze zatem musi być tak, jak pisał Leven (1978), „że życie metropolii jest porzucane na rzecz małego miasta lub okolic wiejskich, lecz raczej, że do miejsc tych wkracza w rzeczywistości metropolia”. Niewątpliwie szansą rozwoju analizowanych miast, lepiej wykorzystywaną w Schneverdingen, jest obecność atrakcyjnych turystycznie terenów przyrodniczych i walorów dziedzictwa kulturowego. Oba miasta nie są więc tradycyjnym wyobrażeniem przedmieść jako obszarów wyłącznie mieszkalnych/sypialnych. Ich rozwój powinien być nakierowany na poszukiwanie równowagi (za: Phelps, Wood 2011) między funkcjami gospodarczymi i skupianiem się na ochronie walorów środowiska przyrodniczego, promowanie lokalnych tradycji i produktów oraz utrzymanie rezydencjalnego komfortu. Z badań wynika, że takie możliwości na razie lepiej niż miasto i gmina Murowana Goślina pod Poznaniem wykorzystuje Schneverdingen leżące w regionie metropolitalnym Hamburga.

Literatura

- Ball S. 2015. *Slow Cities*. [W:] W. Davies (red.), *Theme Cities: Solutions for Urban Problems*. GeoJournal Library, 112: 563–585.
- Camagni R. 2009. Territorial capital and regional development. [W:] R. Capello, P. Nijkamp (red.), *Handbook of Regional Growth and Development Theories*, Edward Elgar, Cheltenham: 118–132.
- Chojnicki Z. 1999. *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Churski P., Kołsut B. 2017. Potencjał rozwojowy gminy Powidz w okresie postępującej endogenizacji procesów rozwoju. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 40: 35–52.
- Creswell J.W. 2013. *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Danielewicz J., Turala M. 2016. Territorial capital as a determinant of development processes in functional areas. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*, 319(2), *European Planning Studies*, 23(7): 55–68.
- Davies W. (red.) 2015. *Theme Cities: Solutions for Urban Problems*. GeoJournal Library, 112: 559.
- Farelnik E. 2018. Idea slow jako wyznacznik działań rewitalizacyjnych podejmowanych na obszarach miejskich. *Metropolitan*, 1(9): 18–27.
- Farelnik E., Stanowicka A., 2016. Smart City, Slow City and Smart Slow City as Development Models of Modern Cities. *Olsztyn Economic Journal*, 11(4): 359–370.
- Fukuyama F. 1997. *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. PWN, Warszawa–Wrocław.
- Garreau J. 1991. *Edge City: Life on the New Frontier*. Doubleday, New York.
- Gruszecka-Tieśluk A. 2013. Sieć Cittaslow – strategią rozwoju małych miast w Polsce? *Studia Ekonomiczne*, 144(2): 383–393.
- Grzelak-Kostulska E., Hołowiecka B., Kwiatkowski G. 2011. Cittaslow International Network: An Example of a Globalization Idea? [W:] P. Mácha, T. Drobík (red.), *The Scale of Globalization Think Globally, Act Locally. Change Individually in the 21st Century*. University of Ostrava, Ostrava, s. 186–192.
- Heffner K., Halama A. (red.) 2012. *Ewolucja funkcji małych miast w Polsce*. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*.
- Heffner K., Marszał T. (red.) 2006. *Uwarunkowania rozwoju małych miast*. *Biuletyn KPZK PAN*, 226.
- Heffner K., Marszał T. (red.) 2007. *Małe miasta w obszarach metropolitalnych*. *Biuletyn KPZK PAN*, 232.
- Honore C. 2011. *Pochwała powolności. Drzewo Babel*. Warszawa.
- Konecka-Szydłowska B. 2017. Zróżnicowanie polskiej sieci miast Cittaslow w aspekcie społeczno-gospodarczym. [W:] E. Strzelecka (red.), *Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow*. Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź, s. 61–73.
- Korcelli P. 2018. System osadniczy Polski – kierunki przemian. [W:] P. Churski (red.), *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej*. *Studia KPZK PAN*, 183: 263–271.
- Kwiątek-Sołtys A., Mainet H. 2015. Cittaslow, a Qualitative Approach to Small Towns' Local Development. [W:] M. Soja, A. Zborowski (red.), *Miasto w badaniach geografów. T. 2. Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i i Gospodarki Przestrzennej, Kraków*, s. 39–45.
- Leven C.L. 1978. Growth and nongrowth in metropolitan areas and the emergence of polycentric metropolitan form. *Papers of the Regional Science Association*, 41: 101–112.
- Mayer H., Knox L.P. 2006. Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World. *Journal of Urban Affairs*, 28(4): 321–334.
- Mazur-Belzyt K. 2014. Współczesne podstawy rozwoju małych miast na przykładzie sieci miast Cittaslow. *Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast*, 3: 39–45.
- Miele M. 2008. Cittaslow: Producing slowness against the fast life. *Space & Polity*, 12(1): 135–156.
- Phelps N., Wood A., MacLeod G., Jones N. 2011. The New Post-suburban Politics? *Urban Studies*, 48(12): 2591–2610.
- Radstrom S. 2011. A Place-Sustaining Framework for Local Urban Identity: An Introduction and History of Cittaslow. *Italian Journal of Planning Practice*, 1(44): 90–113.
- Rink D., Haase A. (red.) 2018. *Handbuch Stadtkonzepte: Analysen, Diagnosen, Kritiken und Visionen*. Verlag Barbara Budrich, Opladen, Toronto.
- Sept A. 2018. Zur Fallauswahl im qualitativen Stadtvergleich: eine Heuristik am Beispiel des Städtetzwerks Cittaslow. *Europa Regional*, 1: 2–14.
- Solarek K. 2011. *Współczesne koncepcje rozwoju miasta*. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, 56, 4: 51–71.
- Szarek-Iwaniuk P. 2019. Potencjały i bariery rozwoju małych i średnich miast na przykładzie polskiej krajowej sieci miast Cittaslow. *Zarządzanie Publiczne*, 1(45): 1–18.
- Szelągowska A. 2014. Slow city jako innowacyjna koncepcja rozwoju miast. [W:] M. Bryx (red.), *Innowacje w zarządzaniu miastami w Polsce. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*, s. 215–221.
- Tanti M. 2011. *Towards a Paradigm of Slow* (http://sydney.edu.au/education_social_work/coco/events/research_fest/2011/IPCMiriam.pdf).
- Teaford J.C. 2011. *Suburbia and Post-suburbia: A Brief History*. [W:] N.A. Phelps, F. Wu (red.), *International Perspectives on Suburbanization*. Palgrave Macmillan, London, s. 15–34.

- Tóth B.I. 2015. Territorial Capital: Theory, Empirics and Critical Remarks. *European Planning Studies*, 23(7): 1–18.
- Zauchta J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J., Zaleski J. 2015. Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju. Difin, Warszawa.
- Zawadzka A. 2017. Potencjalne implikacje społeczno-ekonomiczne akcesji do sieci Cittaslow w erze przyspieszenia. *Biuletyn KPZK PAN*, 266: 125–141.

The concept of slow city and its implementation in small cities of the metropolitan area. The example of Murowana Goślina and Schneverdingen

Abstract: The main purpose of the work is to describe and evaluate the implementation of the slow city concept in small cities, located in the zones of influence of large cities. The research subjects are two cities, Murowana Goślina in the Poznań agglomeration (Poland) and Schneverdingen in the metropolitan area of Hamburg (Germany). The local resources of both cities were analyzed, such as: values of the natural environment, cultural heritage, economic functions, social and tourist infrastructure as well as urban policies related to obtaining a certificate of membership in an international organization such as the Cittaslow network. A number of similarities have been found for the abovementioned resources, while using them differently as factors for local development. Based on the results of social research (interviews with representatives of local authorities and a survey among residents), it was shown that in the process of implementing the slow city idea, elements of social capital, including the knowledge and determination of local authorities, as well as the awareness and commitment of residents play a key role.

Key words: *slow city* concept, Cittaslow network, local resources, development policy, local development, Murowana Goślina, Schneverdingen